

ANTALYA-BURDUR YOLUNDA DURAKLAR VE KONAKLAR

Mustafa ORAL*

Özet

İlkçağdan itibaren Anadolu'nun seçkin bir bölgesi olan Pamfilya, askerî ve siyasî açıdan sahip olduğu stratejik konumu itibari ile önemli yolların kavşak noktasında bulunması açısından devamlı olarak önemini korumuş bir tarihî bölgedir. Bölgeden geçen yolların güzergâhlarını Büyük İskender'in Hindistan, Manlius Vulso'nun Galatya, St. Pavlus'un Konya seferlerinin rotalarında ana hatlarıyla belirlemek mümkündür. İlk dönemde bölgenin iki ana merkezi Perge ile Side kentleri iken, sonradan Antalya adını alacak olan *Attalia* kentinin ve limanının ön plana çıkmasıyla birlikte Pamfilya bölgeni birbirine bağlayan yolların merkezi olmuştur. Kentin bu konumu Roma döneminde yapılan döşeme yollarla pekişmiş, güvenliğin sağlanması amacıyla alınan önlemler sayesinde bu yolların işlevliliği artırılmış ve devamlı bir nitelik kazanmıştır. Antalya kentini ve limanını Anadolu'ya bağlayan güzergâh noktaları Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde de aşağı yukarı korunmuş, hatta daha işlevsel bir nitelik kazanmıştır. Burada bahis konusu ettiğimiz güzergâh, Döşeme derbendinden İncirli derbendine kadar devam eden ve Selçuklu sultanlarının iki kervansaray yaparak özel önem verdikleri *Eski Selçuk Yolu* olarak bilinen tarihî yoldur. Bu yolun üzerinde bulunan eski yerleşim yerleri ile eski kültürün yadigârı kimi etnolojik, folklorik ve toponomik unsurlar, bölgenin kültürel portresinin tasviri açısından önemlidir. İşte bu makalede bu tarihî yoldan gelip geçen Batılı gezginlerin seyahat hatıralarından ve çeşitli izlerinden haberdar olduğumuz eserlerden hareketle bölgenin kültürel arka planının genel bir tasvirini yapmaya çalıştık.

Anahtar Sözcükler

Antalya, Burdur, Bucak, Döşeme Derbendi, İncirhan, Kırkgözhan, Susuzhan.

REST PLACES AND MANSIONS ON THE HIGHWAY BETWEEN BURDUR AND ANTALYA

Abstract

Being prestigious region of Anatolia from First Ages, Pamfilya is a historical region that has kept its importance continuously because of its strategic position and being on a junction of important roads. It is possible to determine routes of roads in the region substantially by the routes of the campaigns of Alexander The Great's India, Gnaeus ManliusVulso's Galatia and St. Paulus's

* Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, Antalya/Türkiye. Must.oral@gmail.com

journey to Konya. Perge and Side had been main centers of the region in early period, whereas Attalia, later given the name of Antalya, with its port became the center of roads linked with each other in Pamphylia region. This position of Antalya became stronger with paved roads built during Roman period. The measures for ensuring security enhanced operations of these roads and the roads gained a continuous qualification. Route points connecting the city and port of Antalya with Anatolia was preserved roughly, even became more operational during periods of Seljuk and Ottoman. The route mentioned here is a historical one, known as Old Seljuk Road which went on from Döşeme to İncirli and was given special importance by Sultans of Seljuk because they built two caravanserais on the road. Both old settlements and ethnological, folkloric and toponomical factors on the road which are reminder of old culture, are important for portrayal of culture of the region. In this article, we especially try to portray cultural background of the region in general with reference to works and memoirs of Western travelers, passed from this historical road.

Key Words

Antalya, Burdur, Bucak, Döşeme Derbendi, İncirhan, Kırkgözhane, Susuzhan.

GİRİŞ

Eskiçağdan itibaren Akdeniz ile Orta Anadolu ve Karadeniz arasındaki ticaret ilişkileri açısından önemli bir aktarma noktası olarak ön plana çıkan Attaleia/Antalya kentinin önce Roma-Bizans döneminde yapılan döşeme yollar, sonra Selçuklu-Osmanlı döneminde kurulan hanlar ve kervansaraylar sayesinde bu önemini korumuştur. Bu makalenin konusu Korkuteli, Elmalı, Akseki gibi Antalya'nın bir art-bölgesi (hinter-land) işlevine sahip Bucak ve çevresinin (Milyas, Teke/Kestel Çukuru), özellikle Döşeme derbendinden İncirli derbendine kadar devam eden ve *Eski Selçuk Yolu* olarak da bilinen tarihî güzergâhın kısa bir tasvirini yapmak, bu çerçevede Tanzimat'tan Cumhuriyet'e bölgenin tarihsel coğrafyası için önem arz eden tarihî adlarını kullanmaya ve güzergâh üzerindeki tarihî mekânları tanıtmaya çalışmaktır. Bu güzergâh, Antalya merkezden sonraki birinci durak olan Kırkgözhane ve Döşeme derbendi ile İncirhan ve İncirli derbendi arasındaki tarihî güzergâhtır.

I. ANTİK YOLUN TEKERLEK İZLERİNDE

Antikçağ'ın üstün kültür verilerine sahip önemli merkezler arasında bulunan ve M.Ö. III. binyılın Anadolu kültürleri arasında seçkin bir yere sahip Pisidya'nın bir parçası olan Likya'nın kuzey-doğusunda ile Pamfilya'nın kuzey-batısında yer alan ve eskiden *Solymi* denilen dağlık araziye Herodotos devrinden itibaren *Milyas* denirdi¹. Bu dönemden kalan yerleşim yerleri eskiden ve şimdi *Melli* köyleri diye biliniyor.

Bu geniş bölgenin batısındaki Kestel (Kodrula) kalesi ve doğuda Kremna antik kenti ile güneyde Kızılkaya ve Korkuteli ile kuzeyde İncirhan arasındaki bölgeye *Tekeli Çukuru* denirdi². Bu bölge geniş Karaman kültür bölgesinin bir parçasıdır.

Söz konusu güzergâh, Pamfilya'dan Pisidya bölgesine geçişleri sağlayan tarihî geçitler³ arasında en kullanışlı olanı *Via Sebaste* yoludur. *Antikyol* da denilen bu yol, XX. yüzyılın sonlarına kadar Döşeme boğazından geçerken, sonra Çubuk boğazından geçiyordu ve buradan hareketle ilk durak olan İncirhan'a uzanıyordu.

Eski Selçuk Yolu olarak da bilinen bu tarihî yol, Beyşehir'den itibaren Göller bölgesindeki büyük köylerden ve küçük kentlerden geçerek Burdur'a, Burdur'dan hareketle önce İncirli derbendine, sonra Döşeme boğazına varır, oradan Antalya şehrine ulaşırdı⁴. Bu güzergâh üzerindeki İncirhan

¹ Mehmet Özsait, *İlkçağ Tarihinde Pisidya*, İstanbul, Edebiyat Fakültesi, 1980, s. 108-115.

² Hüseyin Saraçoğlu, *Akdeniz Bölgesi*, 2. Baskı, İstanbul, MEB, 1989, s. 3.

³ Muhammet Güçlü, "Batı Toroslarda Dağ Geçitleri", *Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Ahmet Özgiray'a Armağan: Tarih İçinden*, ed. M. Akif Erdoğru, İstanbul, IQ Kültür ve Sanat, 2006, s. 312-346.

⁴ S. Faroqhi, *Osmanlıda Kentler ve Kentliler*, çev. N. Kalaycıoğlu, İstanbul, Tarih Vakfı, 1993, s. 275.

(Bucak), Antalya'yı Ağlasun üzerinden Isparta'ya, Çeltikçi üzerinden Burdur'a, bundan sonra Orta Anadolu'nun ana-ticaret yollarına bağlayan stratejik bir konuma sahiptir. Bu büyük kervan yolu Toroslar etrafından dolaşan *Via Sebaste* adındaki eski Roma yolunu takip ediyordu.

Perge'den başlayan *Via Sebaste* güzergâhı, Küçük Termessos da denilen Döşeme boğazını (Klimaks) aşarak Pisidya'ya ulaşan Roma yolunun parçasıdır. Söz konusu güzergâh (*Antikyol*) üzerindeki sarnıçlar ve miltaşları yolun istikametine ışık tutan kalıntılardır. Döşeme boğazında bulunan miltaşları, bu yolun Galatya eyaleti Valisi Cornutus Arruntius Aquila vasıtasıyla M.Ö. 6 yılında yaptırıldığını ve 139 millik yolun başlangıç noktasının *Pisidya Antiokiası* (Yalvaç) olduğunu gösteriyor. Bu eski yol aynı zamanda Side'den Laodikeia'ya ulaşan yolun da bir kısmını oluşturur.

Pisidya üçgenini güney-doğu ve güney-batı yönlerinde kat eden *Via Sebaste* yolu Döşeme derbendinden sonra *Mellidağ*'a çıkıyor, buradaki *Çevrik* mevkiinden kuzeye dönerek *Susuzhan* yakınından geçip Bucak'ın 15 km. doğusundaki antik *Kremna* kentine ulaşıyor; burada köşe noktası *Antiochia* (Yalvaç) olan Pisidya üçgenini oluşturuyor, bu arada birtakım kollarla da Lycaonia, İsavria, Pamfilya, Frigya yollarına bağlanıyor, Pisidya'nın güneybatısında bulunan antik *Comama* yerleşimine (Bucak'ın *Ürkütlü* köyüne) kadar da uzanıyordu. *Mellidağ*'ın *Çevrik* mevkiinde ikiye ayrılan yolun diğer kolu, *Ariassos*'tan *Comama*'ya kadar uzanıyordu⁵.

Bu güzergâh hakkında ilk ayrıntılı ve müşahhas seyahat hatıratı sahibi, 20 Mart 1800 tarihinde Çubuk-Bucak-Çeltikçi üzerinden Burdur'a seyahat eden Topografya ve Antikçağ uzmanı İngiliz gezgini W.M. Leake'dir. Kırkgöz Han'ın bulunduğu Bıyıklı'dan (*Bidjikli=Bicikli*) hareketle iki saatte Döşeme boğazını aşan ve sonra yedi saatte Karapınar (Karabunár) köyüne gelen Leake, geceyi burada bir derenin kıyısında bulunan ve üç küçük köyün yakınında oturan Antalya müteselliminin konağında, yazlık olarak kullandığı temiz havalı ve son derece romantik çiftliğinde geçirir, ertesi gün Çeltikçi'ye hareket eder. İncirhan'ın sırtını verdiği tepenin Antalya sınırı olduğunu, diğer bölgelere göre isyankâr bir karakteri olan refah içindeki Bucak halkının yüksek bir endüstri sahibi olduğunu kaydeder⁶.

W. M. Leake, etrafı meyve ağaçları ve bahçelerle kaplı ve içinden bir ırmak geçen Çeltikçi köyünde geceyi geçirir ve burada gördüğü şu ilginç âdetten bahseder: Sade ve konuksever olan Çeltikçi halkı, buradan gelip geçen seyyahlara çiçek ve meyve hediye ediyor. Bunların verilışı W. M. Leake için ilginçtir: Hiç konuşmadan ellerindeki çiçekleri ayaklarının uçları-

⁵ Giray Ercenk, "Pamfilya Bölgesi ve Çevresi Eski Yol Sistemi", *Bellefen*, Nu.LVII/216 (1992), s. 369.

⁶ William Martin Leake, *Journal of a Tour in Asia Minor*, London, 1824, s. 133-136.

na bırakıyorlar, meyve sepetlerini de verdikten sonra gülümseyerek dönüp gidiyorlar⁷. Bu âdetin kökeni konusuna ise hiç girmiyor.

Benzer bir geleneği Bucak'la Çubuk boğazı arasındaki dağlarda yaşayan halkın da sergilediğini, Nisan 1838'de Ağlasun'dan Antalya'ya seyahat eden İngiliz gezgini Charles Fellows anlatıyor⁸: Bucak'tan Çubuk'a doğru ovalardan geçerken, dağlardaki kulübelere birçok çocuğun bize doğru koşarak geldiğini gördük. Bize çiçek getirdiler. Türklerin çok sevdiği bu güzel çiçekler sade görünümlü olmasına rağmen, bal kokusunu andıran salkımlı üzüm veya misk (hyacinth) gibidir. Charles Fellows bu çiçeğin Latince adının *Muscari moschatum* olduğunu bir notla belirtiyor.

1840'lı yıllarda Ağlasun'dan geçtikten sonra ovayı açan *Susuz* vadisinin yamaçlarından geçen tarihî Roma yolundan kalan döşeme yolunun izlerini gördüğünü kaydeden Fransız seyyahı Charles Texier, bu tarihî yolun büyük kalker taşlarından yapılmış kilometrelerce uzunluktaki kısmının halen ayakta olduğunu belirtiyor⁹. Charles Texier, bu *Susuz*'un, *Susuzköy* mü, yoksa *Büyük Susuz*¹⁰ da denilen *Boğazköy* vadisi mi olduğunu ise açıklamıyor. *Boğazköy*'ün Kızılkaya tarafında *Boğazhan* adında harap bir hanın bulunduğu İtalyanlar tarafından hazırlanan 1917 tarihli bir haritada işaretlidir. Türkçe literatürde adı bile geçmeyen bu hanın Bucak-Antalya güzergâhında önemli bir durak/konak olduğu anlaşılıyor.

II. SELÇUKLU HANLARI VE GEÇİTLER

Charles Texier, yerinde bir gözlemlerle Selçuklu sultanlarının eski harap şehirlerin yerlerinde kervansaraylar yaptırdıklarını belirtiyor; örnek olarak şimdiki Döşemealtı'nda meskûn *Lağone* şehri üzerinde yapılan *Evdırhan* ile *Termessus* yakınındaki *Yenicehan*'ı gösteriyor. Bu hanlara, ikisi de eski birer yerleşim yerinin üzerinde veya yakınında kurulduğu bilinen, *Susuz* ve *İncir* hanlarını ilave edebiliriz. Bunlardan Antalya-Korkuteli (İstanaz) yolunun üzerindeki *Yenicehan*'ın Osmanlı döneminde yapılmış olduğunu, hatta yakında bir kahvehane yapılmakta olduğunu, buranın etrafında gezgin derişlerin konakladığını seyyah Evliya Çelebi anlatıyor¹¹.

Şahkulu isyanı (Nisan 1511) vesilesiyle bölgenin *Döşeme* ve *İncirli* adında iki önemli geçidi olduğunu görüyoruz. *Döşeme derbendi*, Pamfilya'dan kuzeye Tekeli (Kestel) Çukuru'na çıkışları sağlıyordu. *Kızılkaya boğazı* ise Teke-ilini Karaman'a bağlayan etrafı büyük ve yalçın kayalarla çevrili müstahkem bir mevkidir. *İncirli derbendi* ise Hadım Ali Paşa'nın başındaki Os-

⁷ Leake, *Journal of a Tour in Asia Minor*, s.136.

⁸ Charles Fellows, *Travels and Researches in Asia Minor*, New York, 1985, s. 129.

⁹ Charles Texier, *Küçük Asya*, çev. Ali Suat, Ankara, Kültür Bakanlığı, 2002, s. 444-445.

¹⁰ Freya Stark, *Alexanders Path from Caria to Cilicia*, London, Century, 1986, s. 258.

¹¹ *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, C. IX, yay. ed. M. Sabri Koz, İstanbul, 2005, s. 146.

manlı kuvvetlerinin Bursa'daki harekâtı karşısında tutunamayıp Kızılkaya boğazına sığınan ve 38 gün burada mahsur kalan Şahkulu'nun bir fırsattan yararlanarak sığındığı meşhur ve muhkem yerdir. Osmanlı kuvvetleri ile burada da karşılaşan Şahkulu Döşeme'den geçerek Beyşehir'e yönelir¹².

Şahkulu isyanı nedeniyle bölgenin ahalisi Modon ve Koron'a sürülmüş, onların yerlerine başkaları getirilmiş, bölgenin şifahî kültür taşıyıcıları, *ömürçüler* ortadan kalkmış, ancak XIII. yüzyılda Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından yaptırılan hanlar ayakta kalmıştır. Anadolu Selçuklu mimarisinin sarayları andıran bu muazzam yapıları, en önemli kervan yolları üzerinde kurulan ticaret, sosyal yardım ve birer kültür kurumu işlevini görürler. Bugüne kadar tespit edilen 100'e yakın handan 8'i sultanların eseridir (*sultanhan*) ki, Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev (1236-1246) tarafından yaptırılan 3 handan 2'si (diğeri Eğirdirhan-1238), İncirhan (1239), Susuzhan (1246) burada bulunur. Bu dönemde yaptırılan Döşeme yakınındaki Kırkgözhân'ı da düşününce Sultanın bu yola özel önem verdiği anlaşılıyor. Selçuklu döneminde yapılan hanların ve kervansarayların Roma döneminde işlerlik kazandırılan antik yolların üzerinde kurulduğu açıkça görülüyor.

Antikyolun XIX. yüzyılın üçüncü çeyreğinde kullanılmaya devam ettiğini, 1872'de buradan geçen ve geçidin güzel bir tasvirini yapan İngiliz seyyahı Edwin John Davis'in seyahat hatıratında görüyoruz. 9 Mayıs 1872'de saat 13.50'de geçide girip iki saatten biraz fazla sürede aşağıya inen E. Davis, Antalya'ya giden eski Roma yolunun buradan geçmesi nedeniyle halen en ilgi çekici bir yer olduğunu belirtiyor. Yolun yaklaşık üçte ikilik kısmında alana hâkim konumda bir Roma kalesinin, aşağıda bir başka kalenin bulunduğu, ancak çevrenin kırık lahit ve yazıt parçaları ile dolu olduğunu, bu yolun yeniden eski işlerliğine getirilmesi için küçük bir onarımın yeterli olduğunu, yoldaki eski tekerlek izlerini açıkça gördüğünü yazıyor¹³.

Osmanlı seyyahı Evliya Çelebi'nin seyahat hatıratında Korkuteli-Isparta arasında sözünü ettiği tek yer, "*Teke hâkinde bir ma'mûr müselmân köyüdür*" dediği İncirli karyesi, köyüdür¹⁴. Evliya'nın seyahat hatıratının bütününe bakınca, bu bölgeyi bizzat gördüğünü, buradan Isparta yönüne seyahat ettiğini söylemek zordur.

Hamit (Isparta) kadısı Şeyh İbrahim ve vilâyet âyânı tarafından 19 Mart 1718 tarihinde yapılan vergilerin taksimatında *İncir Pazarı*'na 155 kuruş düştüğü yazıyor¹⁵.

¹² Ş. Tekindağ, "Şah Kulu Baba Tekeli İsyanı-I", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Nu.3 (Aralık 1967), s.34-39; "Şah Kulu Baba Tekeli İsyanı-II", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Nu.4 (Ocak 1968), s. 54-59.

¹³ E. J. Davis, *Anadolu/Anatolica*, çev. F. Yılmaz, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat, 2006, s. 155.

¹⁴ *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, C.IX, ed. M. Sabri Koz, İstanbul, YKY, 2005, s. 144-146.

¹⁵ M. Sadık Akdemir, *XVIII. Yüzyılın İlk Yansında Isparta*, Isparta, Isparta Valiliği, 2008, s. 49.

16 Kasım 1886 (4 Teşrin-i Sanî 1302) Salı günü Eğirdir' den hareketle ve Isparta-Ağlasun üzerinden Perşembe günü *İncirhan*'a gelen ve burada konaklayan Karçınzâde Süleyman Şükrü, *İncirli* nahiyesinin *Ağlasun* nahiyesi ile birlikte Burdur sancağına bağlı olduğunu, birbirine beş dakika mesafedeki *Susuzhan*'la birlikte *İncirhan*'ın Selçuklu eserlerinin büyükleri arasında bulunduğunu belirtiyor. Bir metre boyunda, yetmiş santim enindeki kesme taşlardan yapılmış *hayret verici* bu büyük binaların, emniyet ve huzuru sağlamak için bu mevkide bulundurulmuş süvari müfrezesinin ikametine ayrıldığını anlatıyor, zaman içinde yollarının bozulması nedeniyle ve çeşmele-ri kurduğundan sonradan *Susuzhan* adını aldığını belirtiyor¹⁶.

İncirhan şehir ve kasabalara uzak, sapa köylerin ortasındadır ve haftada bir kurulan *açık pazarı* ile tanınır. Karçınzade, Hamit sancağının bir pazarı olan bu pazar hakkında şunları anlatır: Eskiden beri kurulmakta olan bu pazara para ile kimse gelmez. Köylüler yağ, bal, yumurta, zahire, keçi, koyun, karasığır, manda derileri, çeşitli av derileri ve bunun gibi ciddi şeyler; Isparta ve Burdur'un pazar kovalayıcı kumaşçıları da yerli ve ecnebî mallar ve '*Komşu Çatlattan*' isimli solucu renkli basmalar ile bu pazara dökülüp değiştirilmek suretiyle mükemmel alışveriş yaparlar.

İncir Pazarı'nın perşembe günleri kurulduğu ve çevresi için bir merkez olduğu anlaşılıyor. Şimdiki pazar ise yine halkın *dernek* dediği perşembe günleri kuruluyor. Bölgenin diğer önemli pazarı, *Şeytan Pazarı* ise Kızılkaya'da kuruluyordu.

1901 (1317) Konya Vilâyeti Salnamesi'nde kârgir ve mamûr, ancak metruk *İncirhan*'a *Bodrum* da deniyordu. Bu bölgede çok sayıda antik yerleşimin bulunması nedeniyle birçok höyük ve harabeler bulunuyor ve *Bodrum* olarak adlandırılıyordu.

Prof.Dr. Tuncer Baykara tarafından tespit edilen ve tarihî anlamı verilen bu yerleşimlerden Burdur ve Bucak'ta bulunan şunlardır¹⁷: *Sagalasos/Ağlasun, Kıbyra/Horzum, Kremna/Girmeği, Bodrum Deresi/Karacaören ve Kretopolis?/İncirhanı*.

Buranın bir saat doğu yönüne gidince eskiden üzüm bağları ve yaşlı ağaçlar ile kaplı, toprağı verimli, yağmuru çok, mümbit ve yeşil bir düzlüğe birkaç büyük Selçuklu sultanları tarafından yaptırılan birkaç büyük sarnıç bulunması nedeniyle *Sahrinç Bağarası* denildiğini belirten Karçınzâde¹⁸, her tarafı sımsıkı ormanla kaplı *korkunç* Çubuk boğazından iki saatten fazla sürede indiğini, bu *dehşetli* boğazda dahi büyük sarnıçlar bulunduğunu, Çubuk boğazından geçen yolun ise dönemin padişahı Sultan II. Abdülha-

¹⁶ Karçınzade Süleyman Şükrü, *Seyahatü'l-Kübra*, çev. S. Şapçı, Eğirdir, 2005, s. 87-88.

¹⁷ Tuncer Baykara, "Bodrum' Adına Dair", *Bellekten*, Nu.XLV-2/178 (Nisan 1981), s. 5-8.

¹⁸ Karçınzade, *Seyahatü'l-Kübra*, s.88.

mit'in yapıcı kuvvetleri sayesinde buradan geçirildiğini, bu sayede geliş gidişin hakkıyla gerçekten kolaylaştığını ikinci seferinde sevinçle gördüğünü belirtiyor. Şu halde Çubuk boğazından geçen bu yolun II. Abdülhamit tarafından Dağbeli'ne sürülen Hafız Paşa'nın ilk sürgün yıllarında yaptırıldığını söyleyebiliriz.

Savaşın sonraki, Mübadeleden önceki kargaşa ortamında ülkeden ayrılmak zorunda kalan bütün Rumlar gibi Burdur Rumları da memleketi terk ettiler. Avukat Vasilis Efendi'nin konvoyun başında bulunduğu Burdurlu Rum göçmen kafesi içinde bulunan Elizabet Kipriadu, kafilenin Burdur'dan Antalya'ya gidişi sırasında çetecilerle karşılaşmasını ve *Susuzhan*'da başından geçen ilginç ve dramatik olayları anlatıyor¹⁹. "*Herkes geceyi arabalarının içinde geçirdi. Çeteler gece yarısı bizi sardı. Olacakları tahmin eden arabamız bizi bir eve götürmüştü. Daha Burdur'da, yola çıkmadan önce, yollarda kızların kaçırıldığını öğrenip onları yaşlı kadınlar gibi giydirmiştik. Ama çeteciler genç kızları gözlerinden tanıyıp işlerini görüyorlardı. Bizi Sushani'de pis, kirli bir hana kapadı, elimizdeki altınları, yüzükleri ve paraları aldılar. Köyden Antalya'daki jandarmaya haber gidince jandarmalar geldi, bizi kurtardı. Sushani'de bir sürü kız kaçırıldı. Kaçırılan kızlar gecenin bir yarısı 'Anne, anne!' diye bağırıyorlardı. Çeteciler mahvedilmiş haldeki kızları ertesi gün getiriyorlardı. Aynı yerde bir [Rum] oğlan çocuğunu da kaçırıldılar."*

Susuz köyü ile Karapınar arasındaki mevkide bulunan ve yerli halkın *Gâvur Kırıldığı* dediği mevkiin bahsi geçen dönemden kalma bir hatıra olduğu söylenebilir.

III. ANATALYA-BURDUR ŞOSESİ

Antalya-Söğüt Yolu olarak da bilinen ve Antalya-Bademağacı-Bucak-Burdur-Keçiborlu-Sandıklı-Sincanlı-Kütahya-Söğüt güzergâhının başlangıç noktası, Sultan II. Abdülhamit dönemine kadar Döşeme boğazından geçiyordu²⁰. Konya vilayeti ile Teke (Antalya) sancağı arasındaki tahrirat ve evrakın zamanında adresine ulaştırılması için Konya'dan zaptiye neferiyle Kızılveran'a, buradan Kireli-Karaağaç-Gelendost-Eğirdir-Hamit (Isparta)-Burdur'a ve Burdur'dan itibaren *kaza kaza Teke'ye irsal olunması* 26 Temmuz 1841 tarihinde Konya Valiliğinin bir emriyle istenmiştir²¹.

Nisan 1838'de Antalya şehrini ve şehrin yöneticisi Necip Paşa'yı ziyaret eden İngiliz gezgini C. Fellows, Necip Paşa'nın, vilayetin her tarafında yol-

¹⁹ Küçük Asya Araştırmaları Merkezi, *Göç: Rumların Anadolu'dan Mecburi Ayrılışı (1919-1923)*, Türkçe basımı der. Herkül Milas, Yunancadan Türkçeye çev. Damla Demirözü, İstanbul, İletişim, 2002, s.267.

²⁰ Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme: Menziller*, Ankara, PTT, 2002, s. 65.

²¹ Macit Selekler, *Yarınların Arkasından*, İstanbul, 1960, s. 67-68.

lar yapmayı tasarladığını, şehri başkente bağlayan bir yol yapma niyetinde olduğunu anlatıyor²².

Yönettiği sancağın gelişmesi yolunda çok istekli, aydın ve girişken biri olan Necip Paşa zamanında tasarlanan ve bir bölümü tamamlanmış olan her biri 4 ya da 5 mil uzunlukta üç geniş araba yoluyla ulaşılır duruma getirilmişti. Necip Paşa, bu yolların ülkenin içerilerine kadar uzatılmasını düşünmüş, niyetini kuvveden fiile geçiremeden 1840 yılında vefat etmiş, ancak tasavvurunu vasiyet olarak miras bırakmıştı. Necip Paşa'nın ardılı ise selefinin başladığı işleri devam ettirecek ve tamama erdirecek tıynetinde bir yönetici olmadığı için çalışmalar da yarıda kalmıştır²³.

9 Mayıs 1872'de Burdur-Isparta-Ağlasun üzerinden Bucak'a gelen Britanya'nın İskenderiye'deki St. Mark Kilisesi'nde görevli İngiliz papazı Edwin John Davis, Antalya yolunun buradan geçmesine karşın, etrafta yola benzer hiçbir izin bulunmadığını, sadece bir tekerlek izinin görüldüğünü, bunun da birkaç gündür yağın yağmurun çevreyi bataklığa döndürmesi nedeniyle ortadan kalktığını, Bucak'tan Çubuk yönüne *Susuzhan*'ı sağına alarak yoluna devam ettiğini belirtiyor²⁴.

Davis'in verdiği bilgiler ve veriler ışığında Çubuk'tan Bucak'a kadar devam eden ana yolun - Charles Texier'in tarif ettiği şekilde- Antikyol üstünden yapıldığı anlaşılıyor. II. Abdülhamit döneminde yaptırılan Çubuk boğazından geçen Antalya-Bucak-Burdur şosesi geliş gidişi epeyce kolaylaştırmıştı. Boğazın aşağısından itibaren *Kırkgöz* bataklığını aşmak içinse çok gözlü, 4 metre genişliğinde kemerlerden oluşan 5 metre genişliğinde bir taş köprü kurulmuş, köprünün ortasında ve küçük bir ada üzerinde güvenliği sağlamak amacıyla bir zaptiye karakolu yaptırılmıştı²⁵.

I. Dünya Savaşı'nda V. Ordu (Çanakkale ve Anadolu) Komutanı Alman Generali Liman von Sanders, 1916 baharında V. Ordu'nun sol yanını teşkil eden Antalya bölgesini teftiş ederken, son demiryolu istasyonu olan Burdur-Baladız'dan (Gümüşgün) Antalya'ya kadar uzanan 130 kilometrelik yolların durumu ile yolların geçtiği bölgenin âmirinin vasıfları arasında büyük koşutluklar bulunduğunu, bazı sırtlarda görülen yolların çoktan şoselikten çıkarak birer patika haline geldiğini, Antalya'yı ise hiç ummadığı kadar bakımlı bulduğunu, bunun nedenin ise İttihat ve Terakki'nin ahalisinin malına el koyması yolundaki kararına uymadığı için bu ziyaretten hemen sonra değiştirilen ve er olarak cepheye gönderilen, bir süre sonra Al-

²² Fellows, *Travels and Researches in Asia Minor*, s. 186.

²³ Spratt-Forbes, *Likya'da Yolculuklar*, C.I, s. 220-221.

²⁴ Davis, *Anadolu*, s. 151.

²⁵ Karçınzade, *Seyahatü'l-Kübra*, s. 88-89.

man Askerî Heyeti'ne tercüman alınan Antalya mutasarrıfı olduğunu belirtiyor²⁶.

Bu savaşın sonunda ortaya çıkan yerel hükümet örneklerine, *çetelere* ülkenin birçok yerinde olduğu gibi Burdur ile Antalya arasındaki kontrolsüz bölgede de rastlanıyor. 27 Mart 1919'da Antalya'dan Burdur'a giden posta arabasının Çubuk boğazında Eşce'nin Osman'ın yedi kişiden ibaret çetesi tarafından soyulmasını kendileri için önemli bir gerekçe sayan İtalyan işgal kuvvetleri, ertesi günü Antalya'ya işgal kuvvetlerini çıkarmışlardı. Osmanlı müfrezesinin takibiyle Korkuteli'nde yapılan baskında Osman'ın avanesi yaralı, kendisi ölü olarak yakalanır²⁷, ancak savaş boyunca Çubuk çevresinde eşkiyalık artarak devam etmiştir.

Antalya-Burdur yolunda hüküm süren eşkiya çetelerinin bölgeden gelip geçen Halide Edib'in dikkatini çekmiş, Kurtuluş Savaşı notlarına eklemiştir. 1922 baharında ailesini görmek için Ankara'dan Antalya'ya gelen Halide Edib-Adıvar, Isparta'dan sonraki yolların *bilhassa korkunç, tehlikeli ve çok rahatsız* edici olduğunu, üç gün süren yolculuğu boyunca geceleri *kirli hanlarda* geçirdikten sonra nihayet Çubuk geçidine varabildiğini belirtiyor. Burdur-Antalya seyahat güzergâhını ayrıntılı şekilde anlatmıyor, ancak karla kaplı yolun âdeta bir çamur deryası ve kayalarla dolu, onunla hareket eden yedi arabadan yalnızca onunkinin sağlam kalabilmiş olduğunu belirtiyor. Antalya'dan Ankara'ya dönüşünde konakladığı Kırkgöz hanında herkesinin sohbet konusunun eşkiya hikâyeleri olduğunu, etrafta dehşet saçan eşkiya çetesinin başında alelâde yolcuları öldürdüğü, zeytinyağı kazanında diri diri yaktığı söylenen sekiz kişilik çetenin başı Hacı Murat olduğunu anlatıyor. İki kalpaklı, reisleri asker paltoludur, silahları martinidir. Çete reisinin bir soygun sırasında aldığı bu paltıyla ortalıkta dolaşması çevreye cesur biri olduğunu göstermek içinmiş²⁸.

Halide Edib'in seyahati sırasında konakladığı, ancak yalnızca *kirli* diye betimlediği, adlarını bile verme gereği duymadığı ve hiçbir anlatımını yapmadığı Burdur-Antalya güzergâhındaki hanların 1920'li yıllarda hizmet verdiğini anlıyoruz.

Çubuk boğazı ve çevresinde eşkiyalık olaylarının Cumhuriyet döneminde devam ettiğini ve İstiklâl Mahkemeleri tarafından cezalandırıldığını görüyoruz. Antalya-Burdur yolunda soygunculuk yaptıkları kesinlik kazanan Alabaş İsmail ile Mehmet oğlu Mustafa idama, üç kişi 15'er, bir kişi 5 yıl

²⁶ Liman von Sanders, *Türkiye'de Beş Yıl*, İstanbul, Kesit, 2006, s.119, 122, 149.

²⁷ Süleyman Fikri Erten, *Millî Mücadelede Antalya*, Antalya, Antalya Müzesi, 1996, s. 8.

²⁸ Halide Edib-Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihani*, İstanbul, Çan, 1962, s. 252-253.

hapse mahkûm edilmiş, idam cezası alanlar 8 Nisan 1926 sabahı 04.00'de Ankara'da Taşhan önünde asılmışlardır²⁹.

SONUÇ

İncirhan, Selçuklu yolunun üzerinde bulunan derbent teşkilatı ve hanları ile önemli bir transit noktası olmuştur. Buradan gelip geçen seyyahlar tarihî önemi haiz adları vermekle bölgenin kültürel eserleri ile coğrafik sınırlarını sonraki döneme aktararak bugünün toplumuna geçmişi hatırlatması açısından önemli hizmette bulundular. Bu tarihî adlar arasında Karaman, Horzum, Kuzköy, Melli, Kestel, Bodrum gibi toponomik olanların yanında kimi halkiyat mahsulleri örneklerini bulmak mümkündür. Antik Milyas bölgesi üzerinde kurulan bir Selçuklu yerleşimi olan İncirhan ile çevresinin Selçuklu-Osmanlı döneminin, eski kültürel ve toplumsal yadigârlar üzerinde yeni bir sentez yaparak yükseldiği bugünkü tarihî eserlerden anlaşılıyor. Bugün yalnızca Kremna bölgesindeki antikçağ odaklı eserler üzerinde yoğunlaşan arkeolojik kazıların bölgenin bütününe ve tarihsel eserleri üzerine yayılması, bu arada folklorik araştırma ve derlemelerin yapılması gereklidir.

²⁹ Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, C. I-II, İstanbul, Milliyet, 1997, s. 419.

KAYNAKÇA

- Adivar, Halide Edib; Türkün Ateşle İmtihanı, İstanbul, Çan, 1962.
- Akdemir, M. Sadık XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Isparta, Isparta, 2008.
- Aybars, Ergün; İstiklal Mahkemeleri, C.I-II, İstanbul, Milliyet, 1997.
- Baykara, Tuncer; " 'Bodrum' Adına Dair", Belleten, Nu.XLV-2/178 (1981).
- Davis, E. J.; Anadolu/Anatolica, çev. F. Yılmaz, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat, 2006.
- Ercenk, Giray; "Pamfilya Bölgesi ve Çevresi Eski Yol Sistemi", Belleten, Nu.LVI/216 (1992).
- Erten, S. Fikri; Milli Mücadelede Antalya, Antalya, Antalya Müzesi, 1996.
- Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, C.IX, ed. M. Sabri Koz, İstanbul, YKY, 2005.
- Faroqhi, S.; Osmanlıda Kentler ve Kentliler, çev. N. Kalaycıoğlu, İstanbul, Tarih Vakfı, 1993.
- Fellows, Charles; Travels and Researches in Asia Minor, New York, 1985.
- Güçlü, Muhammet; "Batı Toroslarda Dağ Geçitleri", Doğumunun 65. Yılında Prof.Dr. Ahmet Özgiray'a Armağan, ed. M. Akif Erdoğan, İstanbul, 2006, s.312-346.
- Halaçoğlu, Y; Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme: Menziller, Ankara, 2002.
- Karçınzade Süleyman Şükrü; Seyahatü'l-Kübra, çev. S. Şapçı, Eğirdir, 2005.
- Küçük Asya Araştırmaları Merkezi, Göç: Rumların Anadolu'dan Mecburi Ayrılışı (1919-1923), Türkçeye çev. D. Demiröz, İstanbul, İletişim, 2002,
- Leake, William Martin; Journal of a Tour in Asia Minor, London, 1824.
- Özsait, Mehmet; İlkçağ Tarihinde Pisidyca, İstanbul, Edebiyat Fakültesi, 1980.
- Sanders, Liman von; Türkiye'de Beş Yıl, İstanbul, Kesit, 2006.
- Saraçoğlu, Hüseyin; Akdeniz Bölgesi, 2. Baskı, İstanbul, MEB, 1989.
- Selekler, Macit; Yarımaların Arkasından, İstanbul, 1960, s.67-68.
- Stark, Freya; Alexanders Path from Caria to Cilica, London, Century, 1986.
- Tekindağ, Şehabeddin; "Şah Kulu Baba Tekeli İsyanı-I, II", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Nu.3, 4 (Aralık 1967), s.34-39; Nu.4 (Ocak 1968), s.54-59.
- Texier, Charles; Küçük Asya, çev. Ali Suat, Ankara, Kültür Bakanlığı, 2002.